

Pécs, a határtalan város

A nyertes pályázat

Kászim pasa dzsámija

A pécsi pályázat koncepciója egy nemzetközi régió, a Balkán és Nyugat-Európa közti határvidék kulturális teljesítményeit és tapasztalatait állította koncepciójának középpontjába. Ahogyan a pályázatban olvasható: „Péccsel egy évre fővárossá válna Európa egyik legismeretlenebb határvidéke.” A pályázat regionális jellegét (dél-dunántúli kiterjesztettségét, valamint Szeged kiemelt partnervárosi szerepével dél-magyarországi hatókörét) e Trieszttől Tuzlán át Temesvárig húzódó várossáv bevonása teszi teljessé és nemzetközivé. A HATÁRTALAN VÁROS cím részben arra utal, hogy a pécsi pályázat túl kíván lépni a nemzetállami határokon, és egy nemzetközi régió kulturális kapcsolatrendszerében találja meg a város helyét és közvetítő szerepkörét.

A kulturális centrum és periféria kérdését ily módon középpontba emelő pályázat hangsúlyozza, hogy a magyarországi Európa Kulturális Fővárosa pályázat alapvető tétje a kulturális decentralizáció: az, hogy lehetőséget kap-e egy vidéki középváros arra, hogy 2010 által megerősödjön, s kulturális pólussá váljon a magyar kultúrában, nyitottabbá téve azt egy fontos nemzetközi kisregió felé. A pályázat tétje egyrészt az volt, hogy kap-e fejlődési lökést az ország egyik elmaradott, stagnáló gazdaságú régiója, a dél-dunántúli; másrészt az, hogy kap-e esélyt Pécs arra, hogy kulturális léptékváltással nemzetközivé tegye kulturális intézményrendszerét.

A pályázat felvázolja egy újfajta (európai mintákat követő) városi kulturális politika kereteit, a kulturális várostervezését, amely a kultúrát és a művészeteket nem egyszerűen önálló értékek, hanem a városias életformák alapelemeinek tekinti, amelyek révén elő lehet segíteni a város megújulását és részben gazdasági felélesztését is. „A kultúra tervezése a város tervezését jelenti, és viszont” – olvasható a szövegben. Pécszet olyan településként mutatja be a pályázat, amely egyrészt az étellel teli nyilvános terek városa, másrészt a modern művészet második legfontosabb magyarországi helyszíne.

A pécsi pályázat öt pillére

- *Pécs az étellel teli közterek városa.* Középváros, amely a városi élet másfajta modelljét tudja felmutatni, mint a metropolisok vagy a kisvárosok.
- *Pécs a kulturális örökség és a kulturális újítás városa:* kétezer éves város és a művészeti innováció helyszíne.
- *Pécs multikulturális város.* A múltban latin, török, német, horvát, magyar kulturális rétegek rakódtak itt egymásra, ma a város a magyarországi német, horvát és roma kultúra legfontosabb helyszíne.
- *Pécs a regionalizmus városa.* Nincs még egy magyar város, amelyhez a decentralizáció és a regionalizmus gondolata jobban kötődne, mint Pécshez.
- *Pécs kulturális kapuváros,* amely Európának az unióhoz még nem tartozó részei, a Balkán felé nyitott.

Az európai üzenet

Pécs lehet Európa első olyan kulturális fővárosa, amely nyit a Balkán sokszínű kultúrája felé. Ez pályázatunk első számú európai üzenete. Pécs olyan időszakban lehet kulturális főváros, amikor kiterjedően lesznek az Európai Unió határai a balkáni országok felé: befejeződnek vagy még folynak Horvátország és Törökország uniós csatlakozási tárgyalásai. Pécs fontos helyszín a horvát kultúra térképén is: egykor itt tanult nagy írójuk, Miroslav Krleža; horvát gimnázium, színház és kulturális központ működik a városban. Pécs valaha virágzó török város volt, tucatnyi mecsettel, kövezett utcákkal és vízvezetékrendszerrel. Gázi Kászim pasa főtéren álló dzsámija ma is a város egyik emblemikus épülete. Kupoláján együtt látható a félhold és a kereszt: XX. századi helyreállítása során megőrizték a mohamedán műemléket, egyben keresztény templommá is alakítva azt. A Jakováli Hasszán-dzsámi pedig ma is működő mohamedán szentély. Bár Pécs nem balkáni település, sok szál köti oda, több, mint bármely más magyarországi várost.

Pécs multikulturális város, ahogyan a régiója is az. A XIX. század közepén még inkább német városnak számított, semmint magyarnak: miként Michael Haas írta, a belvárosban németül, a szigeti városrészben magyarul, másutt bosnyáknak nevezett horvát nyelven beszéltek lakosai. Ma kilenc kisebbségi önkormányzat működik itt (német, roma, horvát, szerb, bolgár, lengyel, görög, ukrán, ruszin). Pécs ma a magyarországi németek kultúrájának legfontosabb városa. Dél-Dunántúlon él német anyanyelvű lakosságunk több mint fele. A pécsi német iskolaközpont és a Lenau-Haus, a szekszárdi Deutsche Bühne a régió oktatási-kulturális életének tekintélyes intézményei. Minthogy Pécs jelölte a címre a kormányzat, 2010-ben Európa másik, német kulturális fővárosával olyan magyarországi város és régió működik együtt, amelynek részben német a kulturális identitása.

Pécs az egyetlen magyar város, amelyben az óvodától az egyetemig az oktatás minden szintjén folyik cigány nyelvű tanítás. Roma oktatási intézményei – a Gandhi Gimnázium, a Collegium Martineum és az egyetem romológia tanszéke – révén Pécs és térsége a magyarországi roma kultúra kulcsfontosságú, modell szerepet is betöltő helyszíne. A régió roma népességének többsége beás, kisebb része oláh cigány. Nemcsak szociális szervezeteket működtetnek, hanem például gyermekek művészeti oktatásával foglalkozókat is. A roma kultúra megismerésének, elismerésének, esélyegyenlőségének a kérdése fontos

helyet kap a pécsi Európa kulturális fővárosa program témái között.

Amikor az európai kultúra és az idegen kultúrák találkozásáról beszélünk, hajlamosak vagyunk arra, hogy a gyarmatosításra és a vele összefüggő kulturális tapasztalatokra gondoljunk, elfelejtve, hogy ez inkább a nyugat-európai kultúrákra vonatkozik, s Európa más részeinek ettől eltérő tapasztalatai voltak másféle idegen kultúrákról. Nemcsak a kolonizáció alapvető európai tapasztalat, hanem a kolonizáltság is: az Ibériai-félsziget, illetve a Balkán és Magyarországa a mórok, illetve a törökök által. Ahogyan a mór emlékek beépültek a spanyolországi városok, Córdoba vagy Granada identitásába, éppúgy beépültek a török emlékek Pécs önazonosságába. Vizsgálatok szerint a pécsi lakosok belső, mentális térképein a két legfontosabb hely a dzsámi és a dóm, s ennek talán szimbolikus értelmet is tulajdoníthatunk.

Nyugat-Európa felől nézve minden bizonnyal nem azok a kulturális tapasztalataink és teljesítményeink az érdekesek, amelyek az ottaniak másolatai, sokkal inkább azok, amelyek hozzájárultak vagy hozzájárulhatnak az összeurópai kultúra kiegészítéséhez. Pécsét és régiójában egymással általában nem érintkező kultúrák

érintkezése ment és megy végbe: a nyugat-európai és a balkánié, a németé és a töröké. E terület régi német neve – Schwäbische Türkei – éppen erről a szokatlan kulturális érintkezéstről tanúskodik. Különös sorrendben rakódtak le egymásra a város kulturális rétegei: Pécs kultúrája az egyetemalapítás idején (1367) latin volt, a XVII. században török, a XVIII. század végén német és latin, a XX. században elsősorban magyar. Aki végigsétál a belvároson, kulturális zónák és időzónák sokaságán lépked keresztül.

A határvidék Európa-tapasztalata eltér a nyugat-európai centrum tapasztalataitól. Pécs római kori elődváros, Sopianae a limes közelében feküdt, amely elválasztotta – akkori felfogás szerint – a kultúra földjét a barbárokétól. Az Itáliából, a kultúra déli földjéről vis-

zatéró XV. századi humanista, Janus Pannonius költői programja a műzsák letelepítése volt a zord északi tájon, Pannóniában. A török Pécs az iszlám kultúra határvidékén helyezkedett el, a XVIII. századi német Pécs a nagy kelet-közép-európai német kirajzás határvidékén. A XX. századi Pécs a magyar nemzetállam központjához képest számított perifériának. A mai Pécs az Európai Unió délkeleti határán fekszik. A határvidék kultúrája hasonlít is a központi területekére, ám különbözik is attól. Gyakran érdekesebb és meglepőbb, mert a határvidékeken olyan kulturális cserék és összeütközések mennek végbe, amelyeket a központ sosem tapasztal meg közvetlenül. „A perifériákról jövők mindig jobban megtermékenyítik a centrumot, mint azok, akik eleve a centrumban élnek”, írja a művészetkritikus Földényi F. László. Pécs a határvidék sajátos kulturális tapasztalatára kívánja építeni az Európa kulturális fővárosa évet. Péccsel egy évre fővárossá válna Európa egyik legismeretlenebb határvidéke. Ez a pécsi pályázat második számú európai üzenete.

Nem elfedni, hanem feltárni akarjuk jellegzetesen kelet-közép-európai kulturális tapasztalatainkat, beleértve a szocializmus negyvenöt éves örökségét is. Ez a negyvenöt év olyan múlt számunkra, amely még nem tudott történelemmé válni. Beleíródott viselkedésünkbe, épületeiben élünk, körülvesznek a tárgyai, s a mai nemzedékek többsége számára eleven emlékeket jelent, szörnyűeket, szépeket és nevetségeseket. Ez a mi egyik nagy kulturális témánk, amely összeköti az itt élőket európai polgártársaink egy részével, s elválaszt bennünket a másik részüktől. 2009–2010-ben lesz a kelet-közép-európai rendszerváltások huszadik évfordulója, s ez alkalmat adhat arra, hogy foglalkozzunk a kelet-közép-európai szocializmus kulturális hagyatékával és a rendszerváltás kulturális következményeivel. Ez a pécsi pályázat harmadik európai üzenete.

A XX. századi kelet-közép-európaiak kulturális tapasztalata egyrészt a nyugat-európaival való művészeti egyidejűséget jelentette, másrészt azt, hogy itt egészen

másfajták az életlehetőségek, mint ott. A modernizmusnak a húszas évektől kezdve folytonos és nyugat-európai szemmel is értelmezhető a pécsi hagyománya; ezt Budapesten kívül egyetlen magyar város sem mondhatja el magáról. A pécsi bauhäuslerek közül például Molnár Farkas és Forbát Alfréd épületei, később Martyn Ferencnek az Abstraction-Creation-nal való kapcsolata vagy Pinczehelyi Sándor nyolcvanas évek eleji transzavantgárd festésze-
te mind-mind párhuzamosak a nyugat-európai művészeti mozgásokkal. Az Európa kulturális fővárosa év alkalmat adhat arra, hogy egymás mellé állítsuk a pécsi művészek és a velük egyidejű nyugat-európai és kelet-közép-európai művészek alkotásait, s újragondoljuk a hatás, a közvetítés, a csere, a helyi hagyomány és az eredetiség kulturális fogalmait.

Fejlesztési alapelvek

A pécsi pályázat fejlesztési csomagját az alábbi alapelveket követve állítottuk össze: a fejlesztésekkel el kell érni, hogy Pécs rendelkezzen megfelelő számú, nagyságú és európai színvonalú kulturális és művészeti térrel a Kulturális főváros év megrendezéséhez; elő kell mozdítani a városban jelen lévő kulturális potenciál gazdasági hasznosulását, a kreatív ipar és a (kulturális) turizmus fejlődését; nemzetközi funkciók ellátására is alkalmassá kell tenni általuk Pécs kulturális intézményrendszerét. A fejlesztéseknek összhangban kell állniuk a város alapvető kulturális tendenciáival; fel kell éleszteniük egy-egy városrész városiasságát; elő kell segíteniük a fiatal nemzedékek tehetséges tagjainak a városban maradását, és regionális, nemzetközi regionális kisugárzással is rendelkezniük kell.

Az öt pécsi kulcsprojekt

Zenei és Konferenciaközpont

A pécsi Európa Kulturális Fővárosa program emblematikus épülete lehet a Zenei és Konferenciaközpont, amelynek tervezésére Pécs városa nemzetközi tervpá-

lyázatot ír ki. Az épület a nemzetközi zenei és konferenciarendezési térképre felkerülő ezerfős, korszerű hangverseny- és konferenciatermet tartalmaz, helyet adva a régió szimfonikus zenekarának, a Pannon Filharmonikusoknak is. Helyszínének kiválasztása a városközpont keleti irányú kiterjesztésének koncepciójához kötődik, amely új kulturális tengelyt kíván kialakítani a belváros és a Zsolnay gyár közötti sávban. Az épület a város egyik közparkja, a Balokány liget melletti telken emelkedik majd, elindítva a ma építészeti felperiferikusnak mondható városrész felújítását, arculatának megváltoztatását. A Zenei és Konferenciaközpont várhatóan nemzetközi kistrégiójának zenei centrumává teszi Pécsset, növelni fogja és minőségileg megváltoztatja a városba irányuló kulturális turizmust, miként a konferenciaturizmust is. (Becsült költsége 7,9 milliárd forint.)

Zsolnay kulturális negyed

A Zsolnay gyár nagy ipari épületegyüttesének revitalizációját néhány éve a műemlék épületek felújításával indították el. Folytatásaként a „város a városban” jellegű épületegyüttes megnyílik a városi közterek felé, megtörténik nagy (tizenötezer négyzetméteres) közparkjának rekonstrukciója, az egykori ipari épületekbe kulturális, oktatási és szolgáltató funkciók települnek. A Zsolnay kulturális negyed kialakításával újraértelmeződik a város modern kori jelképének, a Zsolnay gyárnak a rendeltetése; új, nagy vonzású turisztikai terület jön létre, átstrukturálva Pécs turisztikai kínálatának térképét, s olyan kreatív közeg alakul ki, amely újra jelentéssel tölti meg Zsolnay Vilmos egykori gyárjellemezését: „egyaránt otthona a termelő iparnak és a

lelket nemesítő művészeteknek”. A kulturális negyedben ipartörténeti témapark, az egyetem Művészeti Karának formatervezéssel foglalkozó részei, a kreatív ipar inkubátorháza, Kortárs Művészeti Központ kap helyet, amelyhez szálloda, vendéglők, irodák csatlakoznak. A műemlék épületek rekonstrukciója évekre megrendeléssel látja el a gyár kisebb területre visszaszorult termelését, hozzájárulva gazdasági megerősítéséhez. (Becsült költsége 10,9 milliárd forint.)

„Nagy Kiállítótér”

A pécsi múzeumi negyed, a „Múzeumutca” meghosszabbításaként és kiegészítéseként kerül sor a Papnövelde utca 5. szám alatti egykori Vármegyeháza nagy barokk épülettömbjének felújítására, képzőművészeti kiállítóhellyé történő átalakítására, valamint új épületszárnyal való kiegészítésére, amelyben 1130 négyzetméteres nagy kiállítótér jön létre. Az épületátalakítás és hozzáépítés nyomán egyrészt egy helyen lesz látható a Modern Magyar Képtár nemzetközi elismertségű gyűjteménye, másrészt a múzeumi funkció mellé galéria-funkció társul: a nagy kiállítótér alkalmas lesz nemzetközi „átutazó” kiállítások, illetve nagy tematikus szemlék megrendezésére is. A fejlesztés révén Pécsset is lehetővé válik olyan nagyszabású nemzetközi kiállítások rendezése, amilyenekre eddig csak a fővárosban volt mód. Hatására növekedhet és új minőségi dimenziót nyerhet a városba irányuló kulturális turizmus, még inkább megerősíti a város imázsában a modern művészet helyszíne jelleget, időszaki kiállításai révén elevenebbé teszi az állandó kiállítások múzeumi világát, és odaszoktatja a város lakóit is. (Becsült költsége 3,5 milliárd forint.)

Regionális Könyvtár és Információközpont

A Megyei és Városi Könyvtár összevonásával létrejövő intézmény új, 6520 négyzetméteres épülete zöldmezős beruházként épül fel, a városközpont keleti irányú kiterjesztésének célját követve, a belváros keleti peremének üres telkén. E fejlesztéssel nyugati irányból kezdődik el a 48-as tértől a Balokány ligetig húzódó félperiférikus építészeti állapotú városrész felújítása, kulturális célú átfunkcionálása. A Regionális Könyvtár a város, a megye és a régió tudásközpontjaként és közösségi színtereként működik majd, egyszerre látva el hagyományos könyvtári feladatokat s újfajta, az információs társadalom kívánalmaival összefüggő funkciókat a lakosság információs esélyegyenlőségének elve jegyében. A fejlesztés közvetve, ám nagymértékben jár-

ulhat hozzá a város, a megye, a régió gazdasági versenyképességének növekedéséhez. (Becsült költsége 4,9 milliárd forint.)

Közterek és parkok újjáélesztése

A közterületek állapota alapvetően meghatározza, milyennek látunk egy várost. Pécs közterületeinek az állapota – leszámítva a városközpont némely részét – általában leromlott. Az útburkolatok feldozottak, a parkok unalmasak, a játszóterek nagy része lepusztult, a belvárosi utcák és terek jó része parkolófelületté vált. A közterületek újjáélesztésére irányuló kulcsprojekt vissza kívánja adni a közösségnek a köztereket, többfunkciósá akarja alakítani az egyfunkciós (főként közlekedési) területeket. Célkitűzései közé tartozik a város építészeti karakterének megőrzése, a városi műemlékgondozás ösztönzése, az utcabútorok kreatív kicserélése, terek alkalmassá tétele kulturális rendezvények befogadására, hogy újra a közösségi élet vonzó színtereivé: fórummá, agorává váljanak. A projekt kútprogramja – a fenntartható és környezetbarát városfejlesztés jegyében – újra felszínre hozza a föld alá szorított csobogók és patakok egy részét. (Becsült költsége 7,4 milliárd forint.)

(Forrás: www.pecs2010.hu)